

MUSTAFA KEMAL'İN AMİRAL BROCK'A MEKTUBU

GOTTHARD JÄSCHKE

Türkçeye çeviren : NİMET ARSAN

Atina hükümeti, Yunan ordusu 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da tamamiyle yenildikten sonra tüm Anadolu'yu boşaltmanın gerektiğini anladı. Bunun için Yüksek Komiseri Simopoulos¹ vasıtasıyla Müttefik Komiserler Pellé, Rumbold ve Garroni'den aracılıkta bulunmalarını rica etti. Bunlar, İzmir'deki amiral ve başkonsoloslarını şehrin Türk ordusuna tesliminde anlaşmayı sağlamak üzere görevlendirdiler².

Fakat olaylar çok çabuk geliştiğinden böyle bir görüşme yapılamadı. Daha ertesini gün (9 Eylül) muzaffer Millî Ordu, İzmir'e girdi. İngiliz Başkonsolosu Sir Harry Lamb³, öncü kumandanı Yüzbaşı Şerefeddin'in yanına gidip Fransızca konuşarak şehrin Yunan ordusundan kurtarılmış olduğuna dair haberiyle onu selâmladı. O da Fransızca şu cevabı verdi: "Müttefik devletleri temsil etmeniz dolayısıyla sizden kendi jandarmamız gelinceye kadar şehirde bizimle birlikte zabıta nizamını sağlamanızı rica etmeğe yetkili bulunuyorum. Mustafa Kemal Paşa yakında buraya varacaktır⁴".

10 Eylülde Lamb, şehir kumandanı General Nureddin'le görüşme gittiğinde, o, kendisinin Ankara hükümetiyle İngiltere arasındaki ilişkiler üzerine şüphelendiğini açıkladı. Bundan sonra İngiliz Akdeniz Filosu Başkumandanı Sir Osmond de Beauvoir Brock, Kurmay Şefi Commodore Barry Domville, Üçüncü Hafif Kruvazör Filosu Kumandanı ve Lamb'la birlikte Nureddin'e giderek ondan, T.B.M.M. hükümetinin İngiltere'ye karşı tutumunun ne olduğunu daha etraflı

¹ 17 ağustos 1922'den beri İstanbul'da idi. 14 ekim 1922 tarihli mektupla Yunanistan'ın Mudanya mütarekesine katılacağını bildirmiştir. Bkz.: Âli Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, 1948, s. 181.

² F.O. 424, 254: Correspondence resp. Turkey, Part I, No. 285: Rumbold'un 8 Eylül 1922 tarihli raporu.

³ 19 mart 1921'den beri İzmir'de idi.

⁴ G. Ward Price, Extra-special Correspondent, 1957, s. 126.

belirtmesini rica etti. Onun İngiltere'nin durumunun ne olduğuna dair karşı sorusu üzerine Brock şu cevabı verdi: "Tam tarafsızlık. Mondros mütarekesi henüz yürürlüktedir". Nureddin'in doğruladığı gibi İngiltere ile Ankara hükümeti arasında savaş halinin mevcut olmadığını ileri sürdü. Sonra Brock, İzmir'deki İngiliz vatandaşlarının güvenliğini garanti edip edemeyeceğini sordu. Nureddin buna olumlu bir cevap verdi. Brock'un, başkonsoloslukta, emniyet müfrezesinden başka, şehirdeki İngiliz gemicilerinin çekileceğini vaat etmesi üzerine bu itimat belirtisi için teşekkür etti. Fakat şehrin harp hükümlerine tabi bulunduğunu, hiç kimsenin dışarıya veya karaya çıkamayacağını sözlerine ekledi. İki ülke arasındaki ilişkilerin, Brock'un arzu ettiği gibi, yakında daha samimî olmasını ummuyordu. Brock, raporunda son olarak Mustafa Kemal'in 10 eylülde İzmir'e geldiğini bildiriyor. Nurettin de yanında olmak üzere, konuşma, bu tarihten sonra gerçekleşmiştir⁵.

Lamb, Mustafa Kemal'le 12 eylülde karşılaştı. Az çok tesadüfen (more or less fortuitously) olduğunu iddia ettiği görüşmede onun tarafından görevinin (capacity) ne olduğu sorulmuştu. Cevabında İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserinin temsilcisi ve başkonsolosu olduğunu söylemesi üzerine şöyle demişti: "Hükümeti, İngiltere ile harp halinde bulunduğu görüşünde olup bu sebepten ne Yüksek Komiseri ne de temsilcisini ve başkonsolosunu tanımayacaktır. Tüm İngilizleri enterne etmeğe yetkili olduğu halde böyle bir şeyi yapmaya niyeti yoktur. İsterlerse gidebilirler"⁶.

Lamb'ın raporu üzerine Rumbold, Foreign Office'e Lamb'ın Mustafa Kemal'den harp hali mevcut olduğunu doğrulayan bir yazı isteyip bu arada Rumbold'un İngiliz Yüksek Komiseri sıfatıyla Ankara hükümetinden birçok notalar aldığını ileri sürmesini teklif etti (frequent notes from Angora Government addressed to me in my capacity as High Commissioner)⁷.

⁵ Brock'un 11 eylül tarihli raporu: Corresp. No. 320-323; Price, s. 124, 126; krş.: Halük Şehsuvaroğlu tarafından 5 eylül 1959'da Cumhuriyet'te yayınlanmış Mustafa Kemal'in Rauf'a 10 tarihli telgrafı; Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyan-nameleri, 1964, No. 456'da yeniden basılmıştır.

⁶ Brock'un 13 eylül tarihli raporu: Corresp. No. 341; krş.: Mustafa Kemal'in Price ile 12 günlük görüşmesi: Price, s. 126 f. ve G. Jäschke, Türk Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri, s. 256.

⁷ Rumbold'un 13 eylül günlük raporu: Corresp. No. 345.

Brock, 12 eylül akşamı geç vakit Mustafa Kemal'e ona benzer bir mektup yazdı ve 13'te öğleden önce saat 10'da Kurmay Şefi Domvile'i mektubu kendisine vermek için gönderdi. İçinde şöyle yazıyordu: "Nureddin 10 eylülde Ankara hükümetiyle İngiltere arasında harp halinin mevcut olduğunu açıkça inkâr etti. Herhangi bir yanlış anlaşılma ihtimalinden kaçınıp İngiltere ve Müttefik hükümetlerine tam yetki ile bildirilmek için durumun ne olduğunu yazılı olarak doğrulamasını (a correct statement) rica ile şeref duyacaktır. Mustafa Kemal öğleden sonra saat 5'e kadar bir cevap için söz verdi. Lamb'ın kendisini her halde yanlış anladığını sözlerine ekledi⁸."

İngiliz Amirallik Dairesi, 26 eylülde, Brock'un, mektubunun aslını "politika bakımından önemi dolayısıyla" (in view of its diplomatik interest) Foreign Office arşivine verdi. Orası yazara bir fotokopisini faydalanmak üzere lütfetmiştir. Metin ilk olarak burada yayınlanmaktadır⁹.

⁸ Brock'un 14 eylül tarihli raporu: Corresp. No. 361; krş.: T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 23 (1960), s. 275.

⁹ Mektubun özeti: Corresp. No. 364 ve Documents on British Foreign Policy 1919-1939, First Series, Vol. XVIII (1972), No. 25, not 3: E 9978/27/44.

Privée :

A SON EXCELLENCE L'AMIRAL COMMANDANT EN
CHEF DE B. BROCK, A BORD DE L'IRON DUKE,
EN RADE DE SMYRNE

Excellence,

J'ai bien eu un entretien privé avec l'honorable Sir Harry Lamb, mais non pas une entrevue avec un représentant accrédité auprès du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. Quant à l'entrevue de Votre Excellence avec Son Excellence Noureddyn Pacha sur les points qui font l'objet de la lettre que vous avez bien voulu m'adresser, la conversation ma été rapportée de la façon suivante :

“S. Exc, l'Amiral: – Puis-je demander la position du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie vis-à-vis la Grande-Bretagne, et si ce gouvernement se considère en état de guerre avec elle?

“S. Exc. Noureddyn Pacha: – Pour pouvoir répondre à cette question je dois à mon tour demander si le gouvernement de Sa Majesté Britannique se trouve en guerre ou en amitié avec nous”.

Après que ces questions furent examinées amicalement entre les deux parties.

“S. Exc. l'Amiral: – Puisque nos relations sont celles de paix, il est évident qu'entre nous doivent être respectés les usages admis entre les nations.

“Noureddyn Pacha: – Sans doute, Excellence. Seulement il n'existe pas actuellement de relations politiques entre nous et l'ouverture de ces relations est sujette à certaines formalités”.

Je m'associe au Général Noureddyn Pacha dans l'avis et la manière de voir ainsi exprimés, et j'ai l'honneur de vous soumettre à titre privé, et en réponse à votre lettre privée, que les deux gouvernements pourraient bien établir les relations politiques en suivant les formes usuelles.

Agréez, Excellence, les expressions de ma haute considération,

Smyrne, le 13 septembre 1922

Le président de la Grande Assemblée Nationale

Commandant en Chef,

(sign.) Moustapha Kémal

Özel:

EKSELANS BAŞKOMUTAN AMİRAL DE BROCK
IRON DUKE GEMİSİNDE

İZMİR LİMANI

Ekselans,

Sayın Sir Harry Lamb ile özel olarak görüştüm, fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti nezdinde resmen yetkili bir temsilci ile görüşmedim. Bana lütfen göndermiş olduğunuz mektubun konusu olan noktalar üzerinde Ekselansınızın, Ekselans Nureddin Paşa ile olan konuşmasına gelince, bu konuşma bana aşağıdaki şekilde anlatılmıştır:

“Ekselans Amiral: – Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Büyük Britanya karşısındaki durumunu ve bu hükümetin kendisini Büyük Britanya ile savaş halinde sayıp saymadığını sorabilir miyim?

“Ekselans Nureddin Paşa: – Bu soruyu cevaplandırabilmek için, ben de Britanik Majeste hükümetinin bizimle savaş mı yoksa dostluk halinde mi bulunup bulunmadığını sormalıyım”.

Bu sorunları iki taraf dostça inceledikten sonra:

“Ekselans Amiral: – Mademki ilişkilerimiz barış ilişkileridir, o halde aramızda milletler arasında kabul edilmiş olan âdetlere uymak gerektiği besbellidir”.

“Nureddin Paşa: – Kuşkusuz, Ekselans. Yalnız, aramızda siyasi ilişki yok ve bu ilişkilerin yeniden açılması birtakım formalitelere bağlı”.

Nureddin Paşa tarafından bu şekilde ifade edilmiş düşünceye ve görüş tarzına katılmakta ve özel mektubunuza karşılık ve özel olarak, her iki hükümetin, uygulanagelen şekillere uyarak siyasal ilişkileri kurabileceklerini bildirmekle şeref kazanmaktayım.

Yüksek saygımın ifadesini kabul buyurun, Ekselans.

İzmir, 13 Eylül 1922

Büyük Millet Meclisi Başkanı,
Başkomutan

(imza) Mustafa Kemal

